Industrihistoria återspeglad i aktiebrev

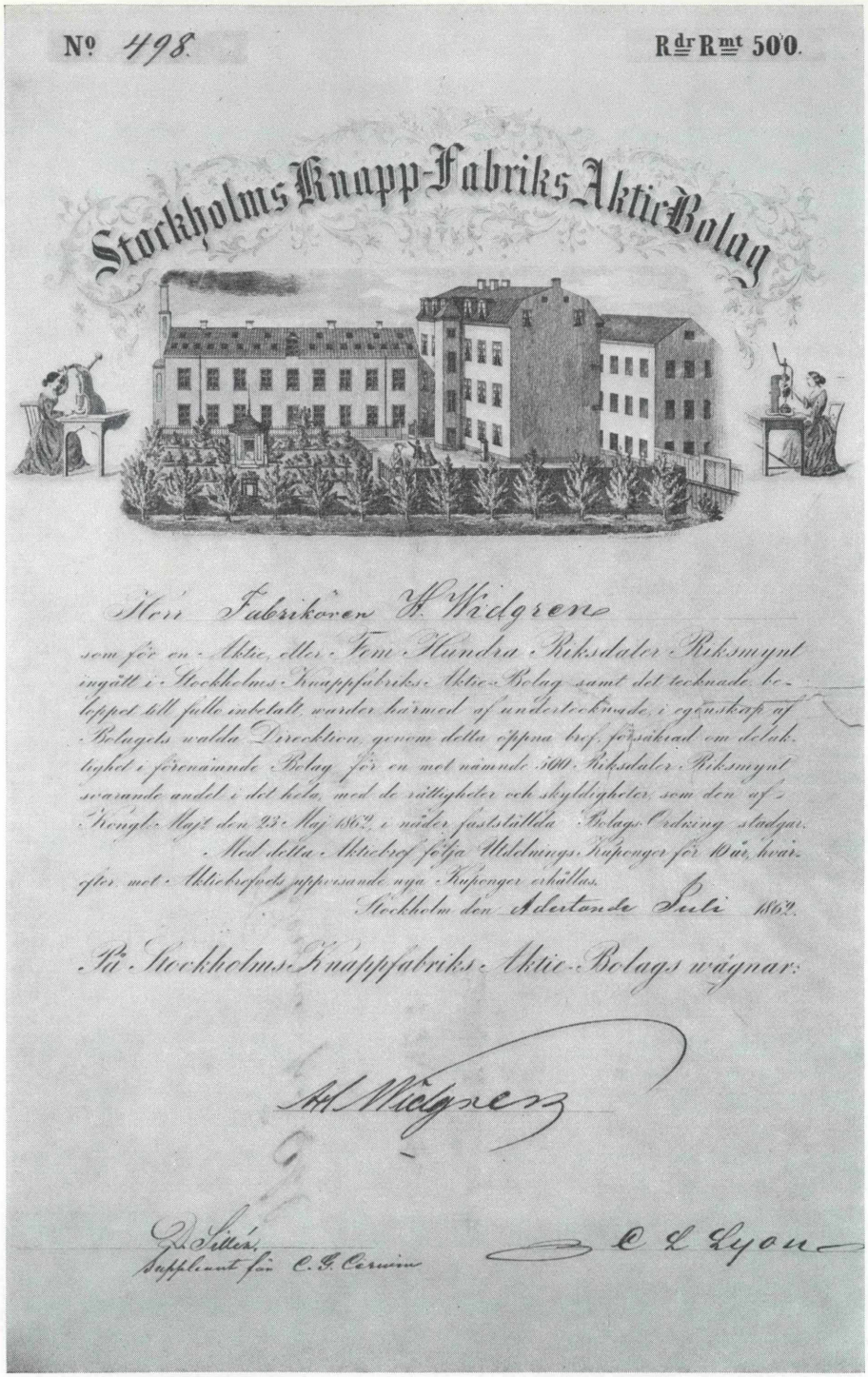
Av jur. dr. ERNST NATHORST-BÖÖS

De svenska aktiebreven har mycket att i bild berätta om industriell verksamhet och tekniskt framåtskridande. Kulmen på den rikt dekorativa utsmyckningen bemängd med tekniskt beaktansvärda avbildningar nåddes omkring 1900. Utvecklingen är ej typisk för Sverige och framför allt lämnas exempel från utlandet.

De svenska aktiebreven har med ett i och för sig mycket förtjänstfullt undantag varit synnerligen styvmoderligt behandlade i den svenska typografiska litteraturen. Govert Indebetous år 1925 utkomna "Svenska aktiebrev före 1880" innehåller värdefull kunskap om ämnet men är i sin koncentration och med sin kronologiska begränsning något otillfredsställande och ej användbar då det gäller att behandla de sista hundra årens utveckling. På sistone har Richard Klingspor i en kort översikt i Grafisk Årsbok 1970 i artikeln "Säkra papper" tagit upp frågan om säkerhetstrycket och aktiebrevens utformning. Hur fint koncentrerad och sakligt värdefull denna översikt än är måste den dock bli lidande av sin med nödvändighet kortfattade karaktär, där tyngden ligger vid det tryckeritekniska.

Aktiebrevens historia är knappt 200 år gammal. Ganska tidigt fick breven en viss konstnärlig utsmyckning, bakgrunden torde ha varit och är fortfarande att de skulle förmedla en känsla av vederhäftighet och samtidigt ha en karaktär av säkerhetstryck, så att de ej lätteligen kunde förfalskas. Den sista synpunkten lär kunna försvaras, ehuru

Nº 498. Rdr Rmt 500.

Stockholms Knapp-Fabriks Aktie Bolag

Stockholms Knapp-Fabriks Aktie-Bolag

Herr Fabrikören H. Widgren

som för en Aktie, eller Tem Hundra Riksdaler Riksmynt ingått i Stockholms Knappfabriks Aktie-Bolag samt det tecknade beloppet till fulla inbetalt warder härmed af undertecknade, i egenskap af Bolagets wallda Direction, genom detta öppna bref försäkrad om delaktighet i förenämnde Bolag för en mot nämnde 100 Riksdaler Riksmynt swarande andel i det hela, med de rättigheter och skyldigheter, som den af Kongl. Majt den 23 Maj 1862 i nåder fastställda Bolags Ordning stadgar.

Med detta Aktiebref följa Utdelnings Kupenger för Wår, hwarefter mot Aktiebrefets uppwisande nya Kupenger erhållas.

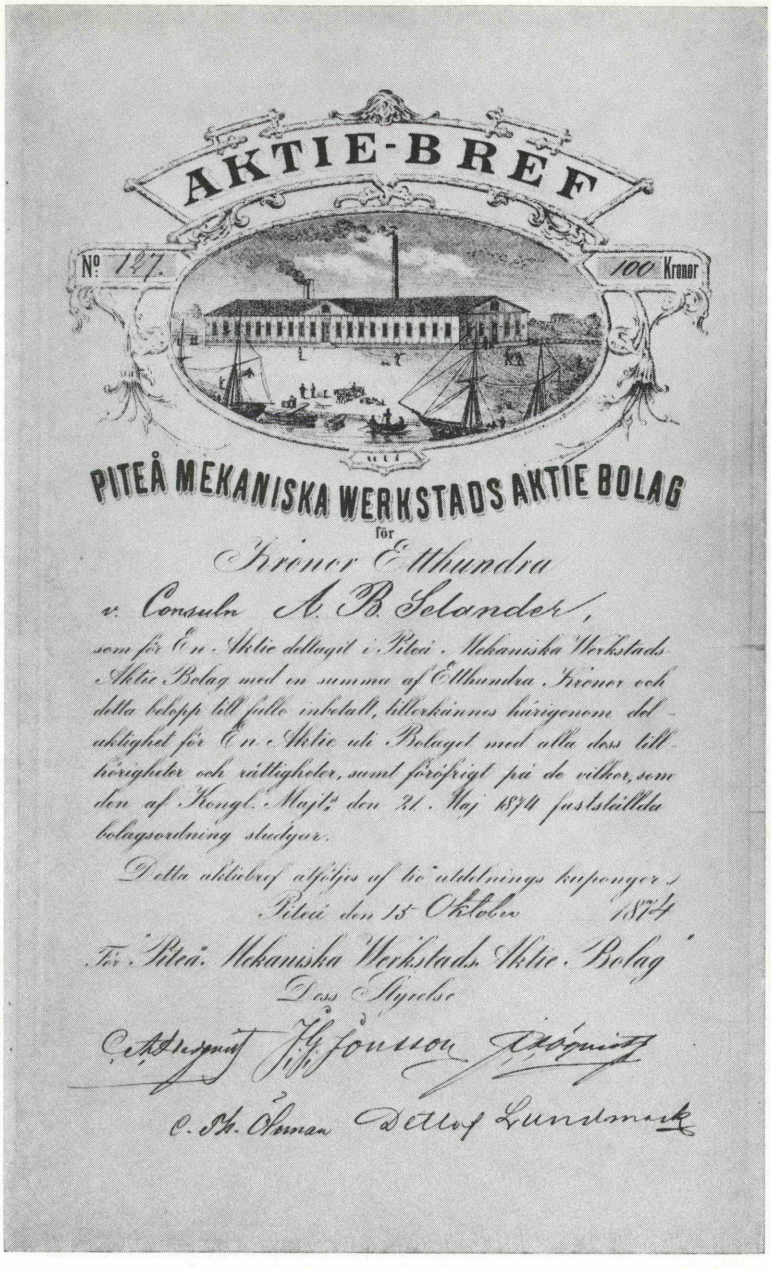
Stockholm den Åttonde Juli 1862.

På Stockholms Knappfabriks Aktie-Bolags wägnar:

A. H. Widgren

Z. Tillén,
Suppleant för C. F. Carnin

C. L. Lyon

AKTIE-BREF

No. 127. 100 Kronor

PITEÅ MEKANISKA WERKSTADS AKTIE BOLAG

för

Kronor Ethundra

v. Consulen A. B. Selander,

som för En Aktie deltagit i Piteå Mekaniska Werkstads Aktie Bolag med en summa af Ethundra Kronor och detta belopp till fulla inbetalt, tillerkännes härigenom delaktighet för En Aktie uti Bolaget med alla dess tillhörigheter och rättigheter, samt företrädesrätt på de villkor, som den af Kongl. Maj:t den 21. Maj 1874 fastställda bolagsordning stadgar.

Detta aktiebref afhöjes af hr aktieägaren kronor

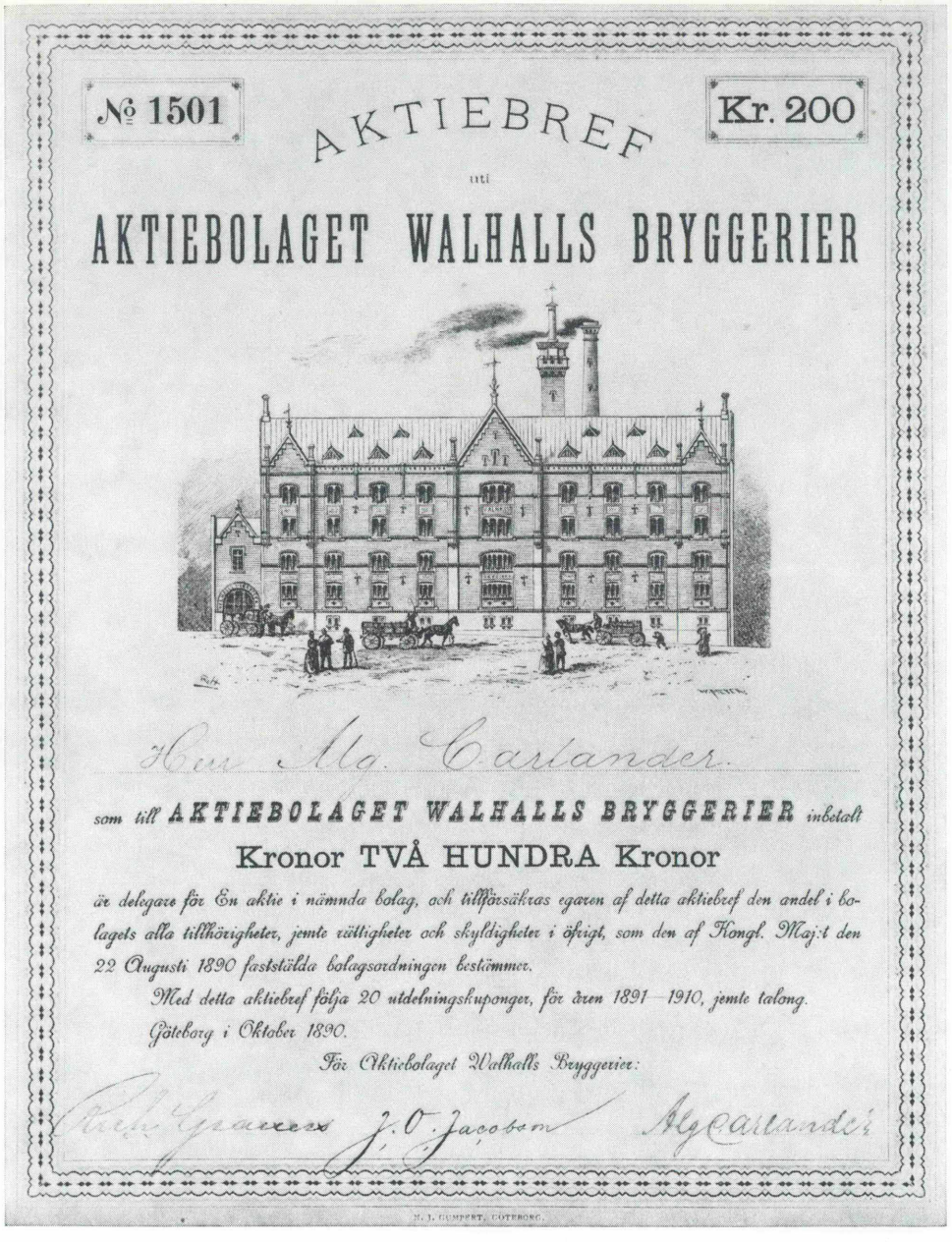
Piteå den 15 Oktober 1874

För Piteå Mekaniska Werkstads Aktie Bolag

Dess Styrelse

C. M. Öman Axel Lundmark

förfalskade aktiebrev verkligen hör till undantagen, de italienska obligationer som figurerat i Ivar Kreugers konkursbo utgör (i den mån de verkligen är förfalskade) ett av de undantag som bekräftar regeln att andra säkerhetshandlingar än checker och sedlar sällan förfalskas.

№ 1501

AKTIEBREF

Kr. 200

uti

AKTIEBOLAGET WALHALLS BRYGGERIER

Herr Mg. Carlander.

som till AKTIEBOLAGET WALHALLS BRYGGERIER inbetalt

Kronor TVÅ HUNDRA Kronor

är delegare för En aktie i nämnda bolag, och tillförsäkras egaren af detta aktiebref den andel i bolagets alla tillhörigheter, jemte rättigheter och skyldigheter i öfrigt, som den af Kongl. Maj:t den 22 Augusti 1890 fastställda bolagsordningen bestämmer.

Med detta aktiebref följa 20 utdelningskuponger, för åren 1891—1910, jemte talong.

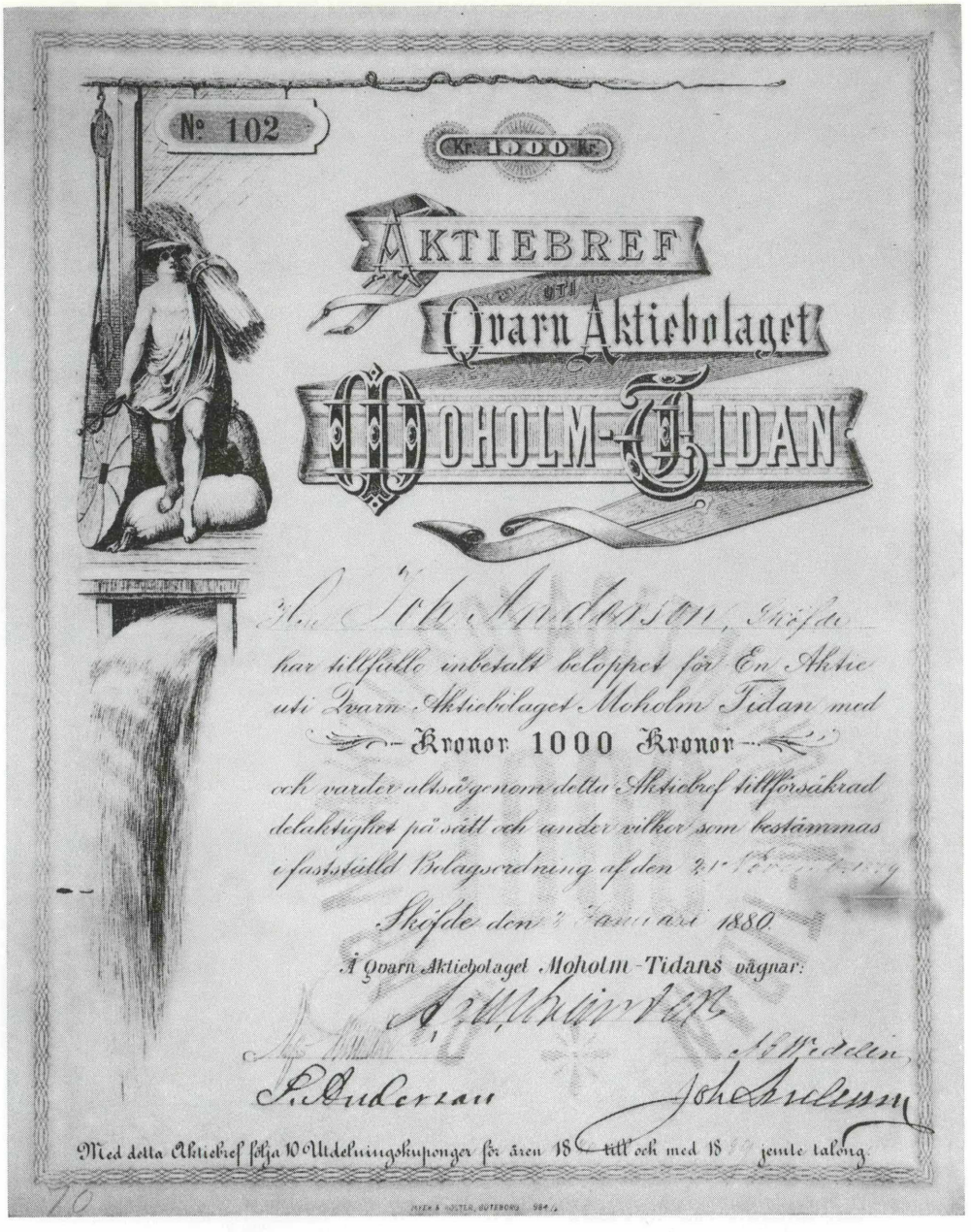
Göteborg i Oktober 1890.

För Aktiebolaget Walhalls Bryggerier:

J. O. Jacobsen

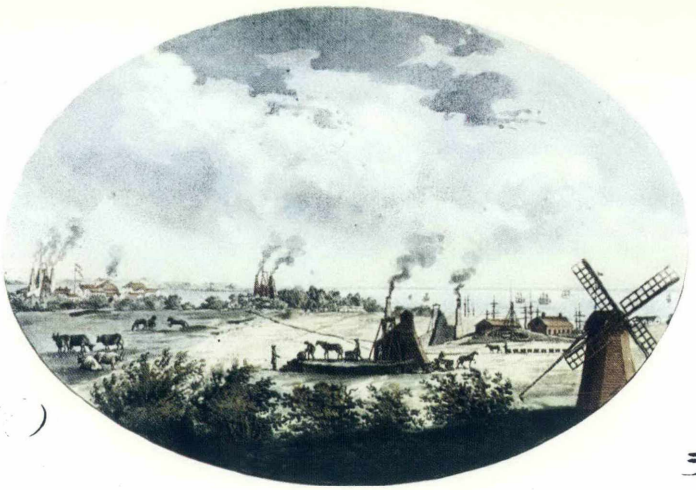
Mg Carlander

För den som sysslar med den typografiska utvecklingen i största allmänhet utgör säkerligen aktiebrevens utformning bekräftelser på de allmänna strömningar inom typografin vilka kan iakttagas med utgångspunkt från andra tryck — de må sedan vara reklamalster, lyckönskningskort eller förpackningar. De återspeglar i sig helt natur-

ligt den allmänna smaken. Vi skall här i korthet uppehålla oss vid några tendenser som synas särskilt otvetydiga och möjligen symptomatiska för aktiebrev.

Den tidsperiod som avses är huvudsakligen 1870—1920. Före denna period ägnade man mindre möda åt det estetiska utformandet

N:o 90

Sedan Bolagets Interessenterne uti Stenkols Grefvan KONUNG GUSTAF IV ADOLPH, belägen i Wolmosbo Län, Lappajo och Rönneberga Härader, med Deras denna dag hållne Allmänna Sammankomst funnet, att de under den 6 Juni 1797 till dåvarande Grefve Delägare utfärdade Ethundrade Tjugo Stycken Actier, allenast blifvit taxerade till Rdr 500 R:G:S. hvardera, såsom då för tiden i anseende till förevarande utsigter uti Grefvan tillräcklige till Werkets ostörda sättande och bearbetande, men Bolaget sedermera af upptäckten af ett vida större på djupet liggande Kolager, ansett nödigt utvidga anstalterna till desse kols upptagande, hvarvid genom förutnämnde taxerade tillskott för hvarje Actie blifvit alstras för ringa, hälst vid sistlidne Martii Månads slut Actiägare redan i kapital tillskjutit Rdr 2020 R:G:S. Och då vidare till dessa förändrade omständigheter, hvarigenom Werket blifvit så ansenligen utvidgadt, tillkommit att flere nya Grefver blifvit upptagne, betydlige och mångfaldige massive Byggnader uppförde, flere hemman och fordar enköpte, kostsamme anstalter till Hamnens förbättrande vidtagne m. m. Så har Bolaget beslutit, att de under den 6 Juni 1797 till dåvarande Delägare utfärdade 120 st. Actier skola indragas och emot ett lika antal nya Actier ombytas på det sätt, att Innehafvaren af denna förnyade Actie, som taxerad sig för ett tillskotts kapital af Rdr Tre Tusende (3000) Rdr Specie, hvarvi som förut sagdt är Rdr 1346.32 st. samma mynt blifvit till Werket utbetalte, härigenom varder försäkrad, att han i stöd af de för Bolaget den 6 Juni 1797 upprättade och till framtidens efterlefnad stadfästade Reglor är ägare till En Ethundradel i alla Bolagets tillhörigheter af Grefver, Byggnader, Hemman och fordagor, Redskap och Werktyger, förråd och Inventarier af hvad namn de vara må, samt att han i proportion af denna ägande rätt deltager i utdelningar och alla de förmåner Stenkols Werket tillagde äro eller tilläggas kunna, i stöd af Kongl. Bergs Collegii Privilegier af den 18 Febr. 1737 och den 6 Maji 1738, konf. Maj:ts Nådiga stadfästelse den 6 Maji 1788, samt Kongl. Maj:ts efterlagare Nådiga Resolutioner under den 25 Maji 1792, den 20 Juni och 20 October 1801. Denna Actie kommer att innom Sex Månader efter denna dag ombytas emot den gamla Actien, som äger samma Nummer, hvarefter den gamla Actien öfverkonjad förblifver i Bolagets förvar och inga andre än dessa nya Actier blifva efter förenämnde tid gällande.

Stenkols Grefvan Konung Gustaf 4 Adolph den 19 Augusti 1805.

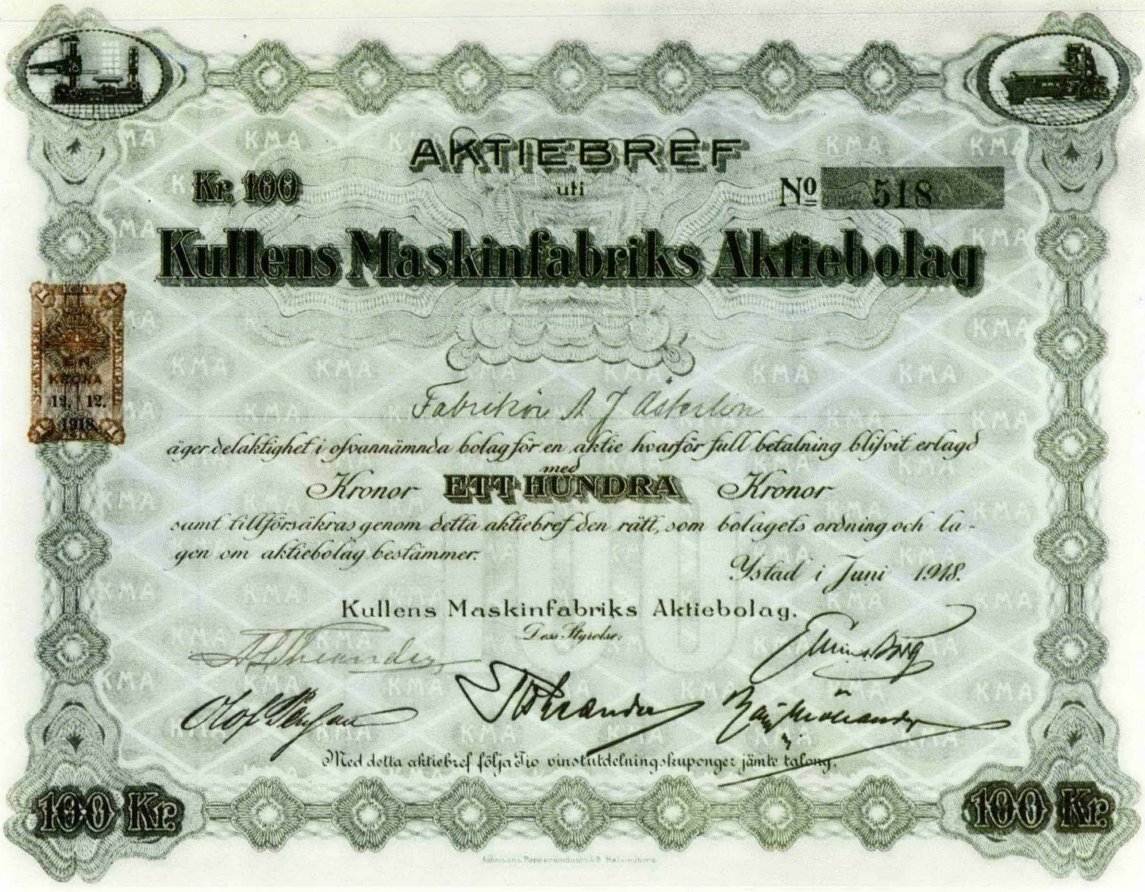
Samtlige omvarande Actieägare

C. A. Leuchs

Y. Chalmers

J. v. Wahrendorff

Carl Bagge

AKTIEBREF

Kr. 100 uti Nº 518

Kullens Maskinfabriks Aktiebolag

EN KRONA 19. 12. 1918

Fabrikör A. J. Åberg

äger delaktighet i ofvannämnda bolag för en aktie hvarför full betalning blifvit erlagd med

Kronor ETT HUNDRA Kronor

samt tillförsäkras genom detta aktiebref den rätt, som bolagets ordning och lagen om aktiebolag bestämmer.

Ystad i Juni 1918.

Kullens Maskinfabriks Aktiebolag.

Dess Styrelse.

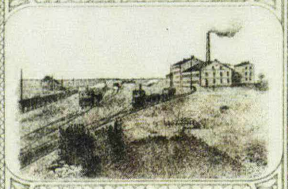
Med detta aktiebref följa Tio vinstutdelningskuponger jämte talong.

100 Kr. 100 Kr.

LYCKÅKERS SOCKERFÖRÄDLINGS AKTIEBOLAGS

AKTIEBREF

KRONOR 100

å EN AKTIE Nr ● ●

Innehafvaren som till fullo inbetalt beloppet för en aktie i

LYCKÅKERS SOCKERFÖRÄDLINGS AKTIEBOLAG

KRONOR | ETT HUNDRA | KRONOR

tillförsäkras härigenom motsvarande andel i all bolagets egendom med rättigheter och skyldigheter enligt af Kongl. Maj:t för bolaget fastställd ordning.

Lyckåker den 1ste December 1896.

för Lyckåkers Sockerförädlings Aktiebolag:

Direktionen

G. A. Berglin Linde

Gottfr. Brunnström

Den. Stab. Lit. Aust. Stockh.

Med detta aktiebref följa 20 Utdelningskuponger jemte Talong.

ACTION ANONYME
SOCIÉTÉ INTERNATIONALE
DE LA
Photographie des Couleurs
SOCIÉTÉ ANONYME,
dont les Statuts ont été reçus par Me PORTEFIN, Notaire à Paris, le 24 Décembre 1898
et modifiés aux termes des deux Assemblées générales des 24 et 30 Décembre 1898.
CAPITAL : DEUX CENT MILLE FRANCS
DIVISÉ EN 2 000 ACTIONS DE 100 FRANCS
SIÈGE SOCIAL A PARIS
PART BÉNÉFICIAIRE AU PORTEUR
Donnant droit à 1 20.000 de 80 % des Bénéfices
Suivant la répartition de l'article 26 des Statuts
N° 4,136
Paris, le Janvier 1899.
UN ADMINISTRATEUR.
UN ADMINISTRATEUR.
LUCIEN METIVET
N. NIEPCE
DAGUERRE

av breven och även om slutproduktens renlinjighet ofta synes oss synnerligen tilltalande torde det inte vara rättvist att ställa denna enkelhet i någon sorts medveten kontrast till vad som kom senare. Det fanns helt enkelt ingen anledning att lägga ned mer möda, och tidsstilen spelade aktiebrevsskaparen väl i händer.

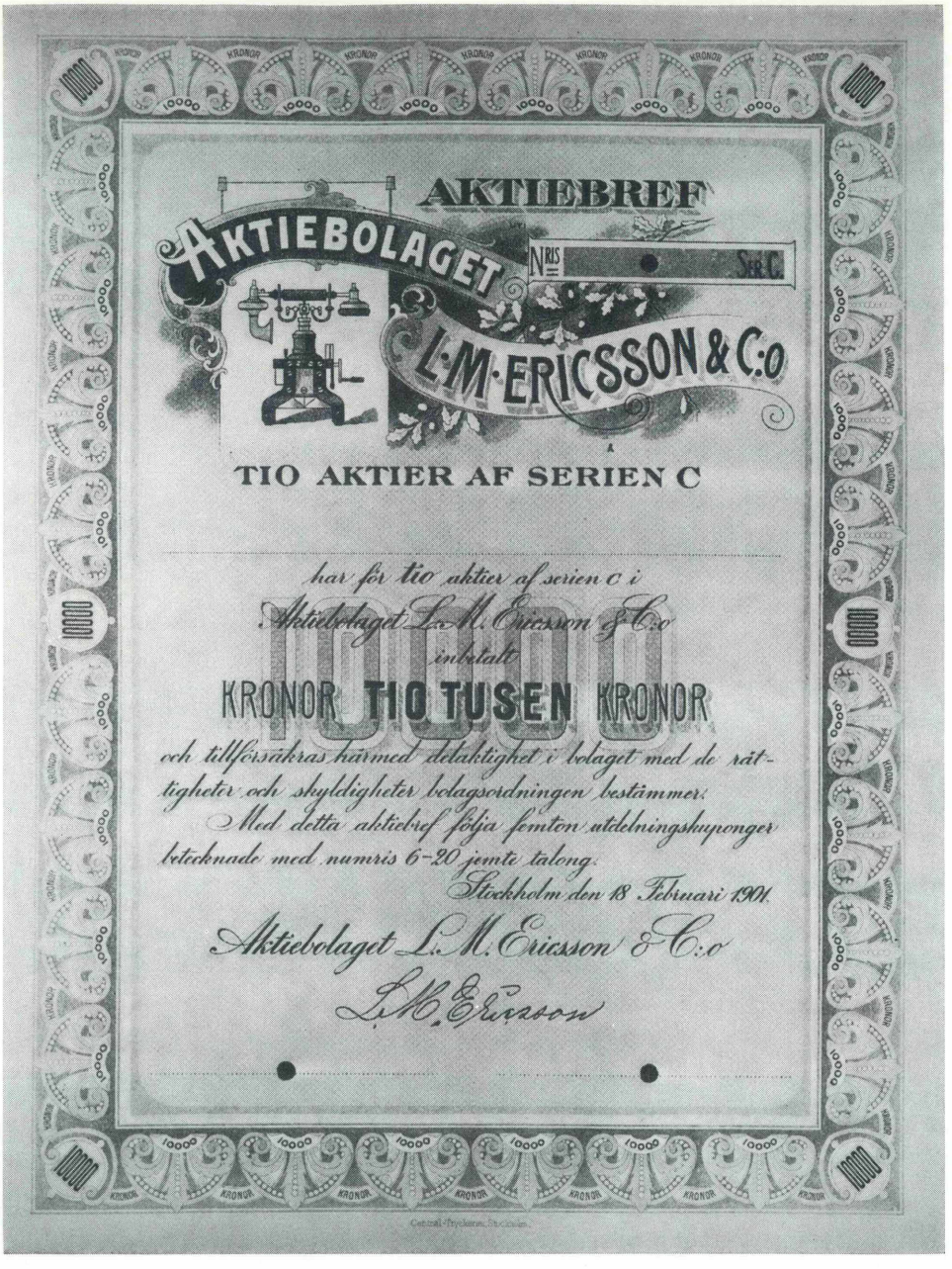
Indebetou pekar på flera brev som faller inom vår intressesfär t. ex. Lugnhamns Linne-Blekeri och Spinnskola, där på vinjetten till brevet (1798) just blekningsarbete pågår, vidare Stenkols Grufvan Konung Gustaf IV Adolf (1805), d. v. s. Höganäs, se sid. 17, där gruvdriften återspeglas i en oval akvatintvinjett, Götha Kanalbolagets aktiebrev (1810, 1833) berättar om slussarna och på Tyskbagarbergens Aktie Bolag flyger stenarna i luften då man spränger för den nya bebyggelsen. Ett särskilt tilltalande aktiebrev bland dem som Indebetou pekar på är Jernmanufaktur-Handels-Aktiebolaget i Stockholm i vars ram vi finner spisar, en mängd skörderedskap, verktyg och vågar lätt stiliserade men mycket tydligt återgivna.

Industrialismens genombrott — en önskan att engagera främmande kapital, en vidgad utbredning av aktiehandeln och givetvis en smak-

förändring i största allmänhet medförde emellertid förändringar. Detta gäller aktiebrev i största allmänhet, där det då nymodiga färgtrycket utnyttjas — vi skall här begränsa oss till sådana aktiebrev som utfärdats i företag som står teknikens värld nära. En annan begränsning är tyvärr oundviklig. Det material som stått till buds är i många fall företag som numera ej är verksamma och där aktiebreven utan förmögenhetsförlust för ägaren överförts till samlingar av sådana tryck, t. ex. i Tekniska museet, den Strandbergska samlingen hos Svenska Fondhandlareföreningen, Kungl. Biblioteket eller Bankmuseets. Det rör sig alltså i många fall om bolag där de felslagna förhoppningarna är deras främsta karakteristika. Ett företag försvinner i regel därför att det inte längre är livsdugligt — undantag finnas givetvis, bland dem kan nämnas fusioner mellan flera bolag och kvar blir då endast en portfölj med aktier, där kanske just dessa brev är det enda som blivit kvar att häva glömskans bann.

Denna begränsning är emellertid ej med nödvändighet en felkälla för vårt ämne; aktiebreven fick ju då företagen startades sin utformning under samma betingelser antingen de blev livskraftiga eller ej. Undantag kan för all del tänkas — men sällan i Sverige, medan man däremot har en känsla av att åtminstone en del amerikanska guldgruveföretag fick sina aktiebrev utformade i omvänd proportion till deras tillförlitlighet — de skulle, ju mer luftbetonade de voro, förmedla allt större trygghet.

Betraktar man nu breven visar det sig att man kan särskilja några huvudlinjer när det gäller utsmyckningen. En stor grupp som vi därför kan börja med återger helt enkelt det företag i vilket aktien förmedlar en andel. Idén kommer för övrigt igen både på brevpapper, i annonsering eller på förpackningar. För oss som tillhör en något äldre generation var skokartongerna en oslagbar källa till information om företagets utseende och detsamma gäller många industriaktier. Till en början avbildas företaget ofta så att säga en face på nära håll som i fallet med Mekaniska Werkstads Aktie-Bolaget i Hernösand, där den långsmala vinjetten och de båda skeppen på redden utanför fabriken förmedlar intrycket av företagets stora omfattning. En variation på detta sätt att presentera företaget utgör Saltviks Aktie-Bolag beläget i Sundsvall där fabriken spelar mindre roll men där en livlig sjöfart och det storslagna landskapet får skänka grandezza åt aktiebrevet. Producent är som ofta Lithografiska Aktiebolaget i Norrköping, breven från detta företag är ofta hållna i

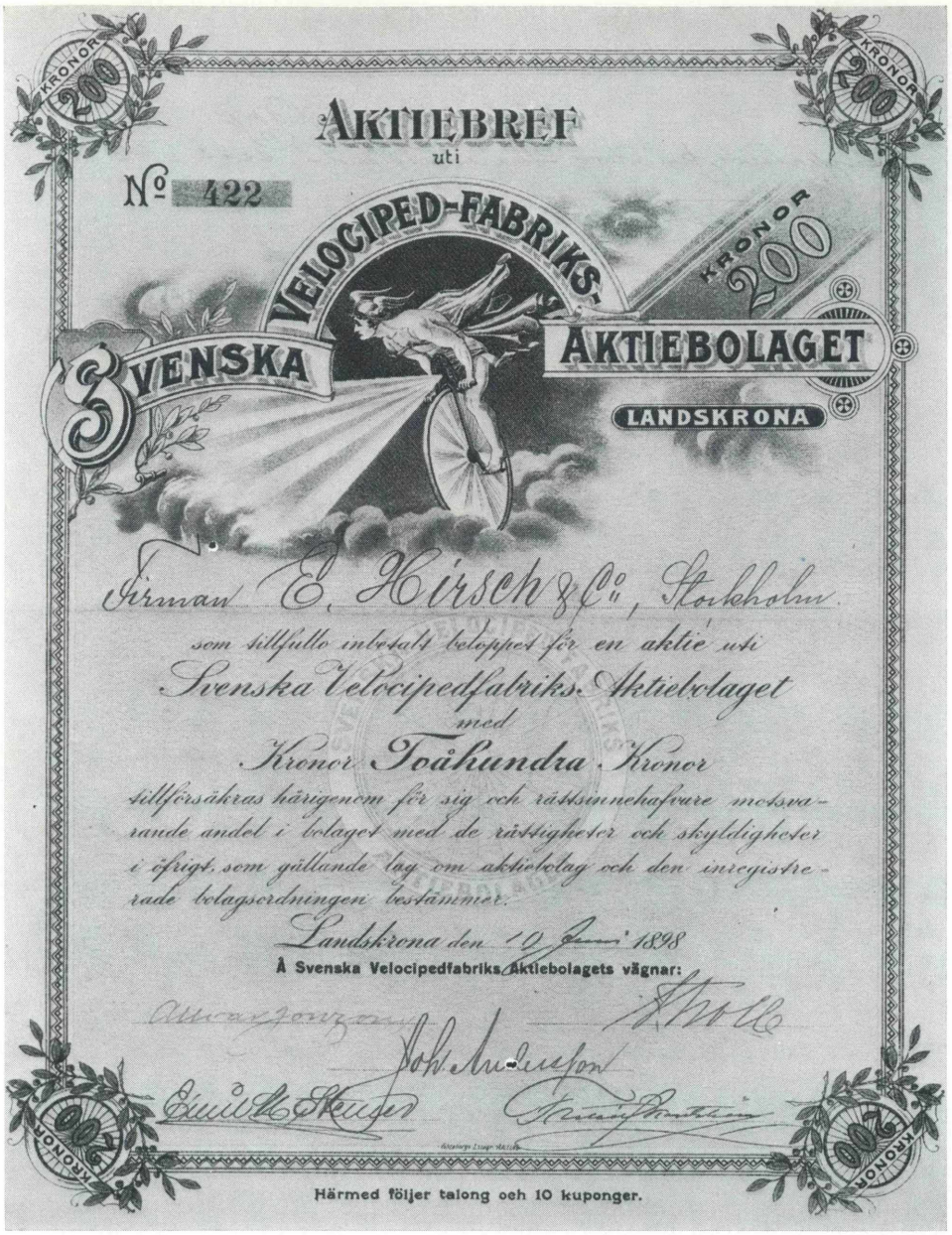

pastellfärger och då gärna i grönt och lila. Men snart återges byggnaderna snett ovanifrån som gör det möjligt för konstnären att med ett något utdraget perspektiv skänka en känsla av företagsbyggnadernas ofantlighet. Denna teknik går som en röd tråd genom all företagspublicitet under de sista årtiondena ända in i trettiotalet då

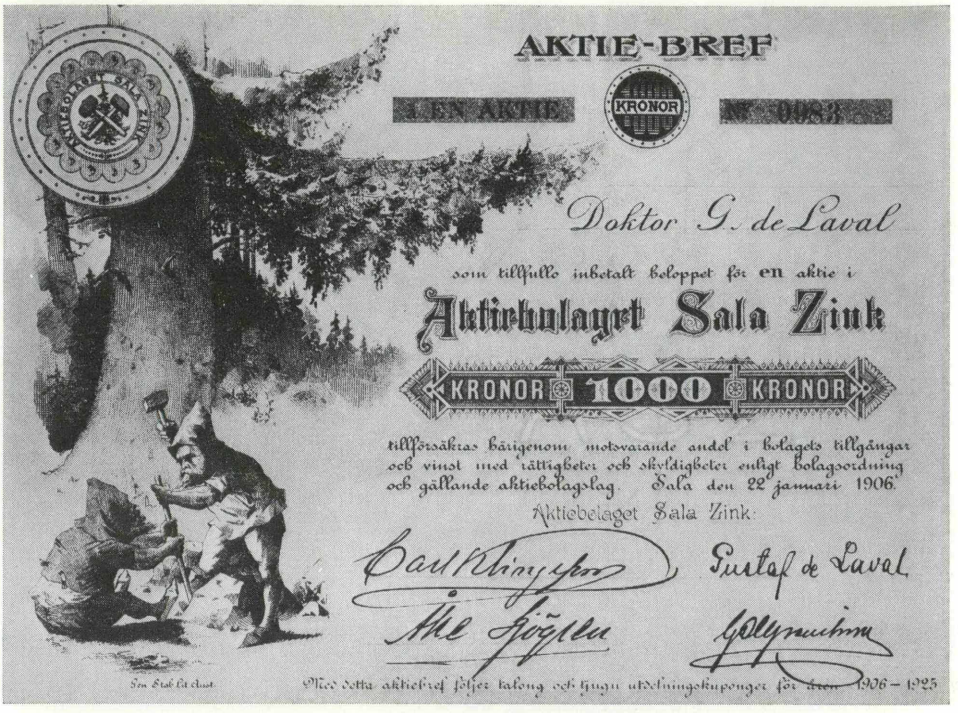
fotografiet eliminerar denna form av poetisk frihet men framför allt då andra uttrycksmedel kommer till användning.

Men givetvis är det inte bara fråga om fabriker utan också om annan miljö. Aktiebolaget Gellivare Malmfälts obligationer ger en bokstavligen ganska platt bild av förhållandena på platsen, litet uppiggad av ett malmtåg. Aktiebolaget Ludwika Bruksegare visar disponentbostaden och en vilt skummande fors och sådana möter oss också på andra brev från privatägda kraftverk. Kinda Kanal Aktie-Bolag återger på samma sätt som nyss nämnts en slussanläggning, där fartygens storlek ger en känsla av att slussen måste ha Panamakanalens proportioner. Här finnes dessutom ett par mytologiska gestalter, en Merkurius och en betänksam Poseidon. Sådana landskapsbilder är också i andra sammanhang ej ovanliga, t. ex. vid järnvägsaktier, som emellertid oftast har en karta som emblem där hugade spekulanter kan studera företagets sträckning, om man inte i stället möter ett muntert litet lokomotiv med några vagnar. Om dessa skulle säkerligen finns mycket att säga — ett rikt material finns på Järn-

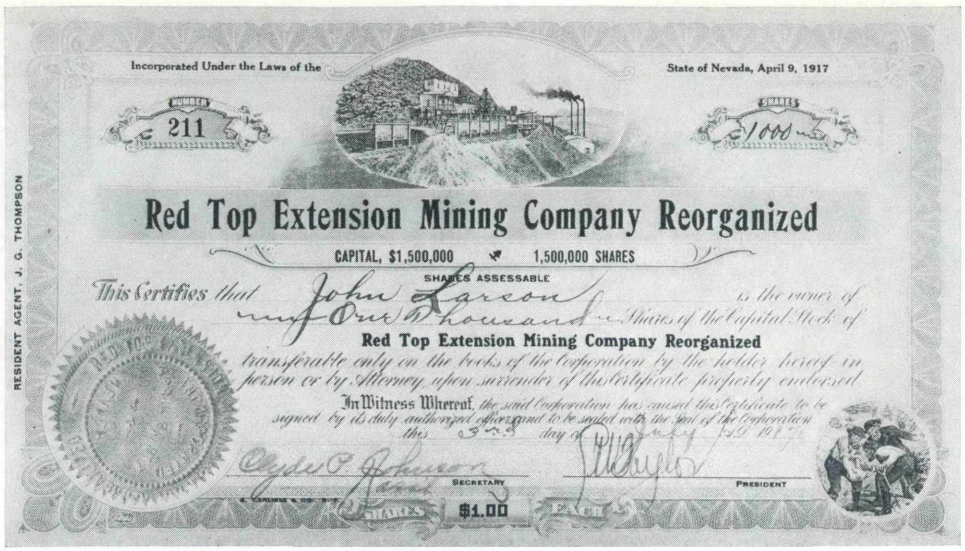
vägsmuseet. Utanför denna snabba översikt har vi också lämnat sjöfartsaktier med material till en hel armada och som någon gång borde få sin särskilda behandling.

En tyvärr ofta tafatt skara mytologiska figurer möter oss också. Det är ej ägnat att förvåna. Bortsett från denna romantiska skaras

allmänna utbredning vid denna tid i samband med allehanda konstnärlig utsmyckning, kan man vid en genomgång av sedelskisser i det Jacob Baggeska arkivet (i Bankmuseets samlingar) konstatera att både tomtar och såväl romerska som nordiska gudar var omtyckta gestalter vid framställning av (skisser till) säkerhetstryck. En kvinnlig handelns och industrins guddom stödd på ett kugghjul smyckar Stockviks Ångsågs Bolags aktier från 1871. En skördens och handelns guddom lutar sig mot ett kvarnhjul med en merkuriusstav i handen på breven för Qvarn Aktiebolaget Moholm-Tidan av 1880, se ill. sid. 16, och ett par flitiga tomtar bryter sten för Aktiebolaget Sala Zink.

Men snart blir det allt vanligare att avbilda produkten, ofta antydd i ett undertryck på själva brevet. De är alla dessutom synnerligen typiska för sin tid — en annan sak är att de säkerligen inte spelar någon större roll för den tekniska forskningen som i patenthandlingar får bättre uppgifter om alstren. Men lek gärna ett ögonblick med tanken på hur det hade varit med ett aktiebrev från Alingsås Manufakturverk med bilder från de Alströmerska anläggningarna och vi inser strax att denna källa till information från en bildfattig tid ej skall bagatelliseras.

Låt oss avslutningsvis för några ögonblick konstatera att den utveckling mot föremåls- och företagsavbildning i realistiska former som vi kunnat spåra under 1800-talets slut och 1900-talets början i Sverige också äger rum i utlandet — inte så att man har anledning att tala om förebilder för de svenska aktiebreven men en parallell utveckling. På en punkt skiljer den sig avsevärt, ganska tidigt begagnar man sig framför allt i USA av en koppargravyrliknande teknik. Den vann tidigt burskap i det amerikanska säkerhetstrycket varom de s. k. wild cat banking sedlarna bär utomordentliga vittnesbörd. Man kan här tryggt säga att ju insolventare företag desto mer påkostade och magnifika vinjetter. Den omställningen möter man inom sedelindustrin — magnifikt sammanfattad i anvisningar för en sedeltillverkare: "Skapa en bild i tempo furioso, en som i sig innefattar hela skapelsen, flammande, med cupidoner, lokomotiv, fredliga landskap och Herkules som vänder upp och ner på världen!"

Tekniken var särskilt använd vid skapande av guldgrävningsföretag. Här avbildas guldgruvor och själva gruvhanteringen — liknande avbildningar förekom också inom oljekälleexploateringen båda ekonomiskt sett inte alltid särskilt solida branscher.

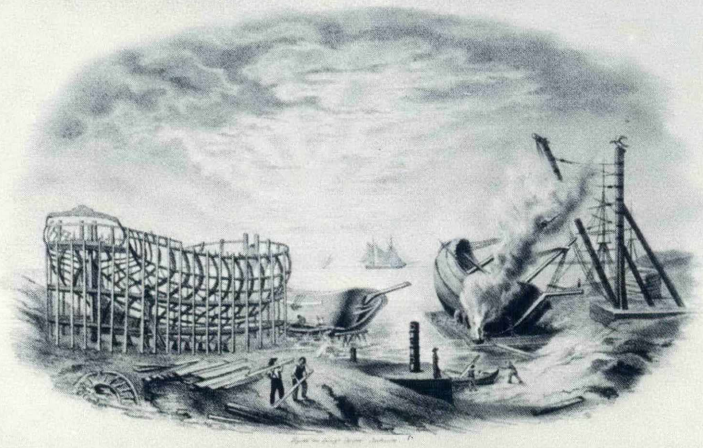

Från den europeiska aktievärlden må tre exempel ur Bankmuseets samlingar få tjäna som belysning för vad som ovan sagts. På aktiebreven Stéarinerie Française avbildas ljusets väg från urkällan till fabriken med två eleganta vinjetter från själva tillverkningen. Prager Dampf und Segelfahrt Gesellschaft, vars skepp förband den böhmiska huvudstaden med Hamburg, hade sina aktiebrev smyckade med stadsbilder och allegoriska figurer som symboliserade floderna samt skeppen och dess befraktare. Men vackrast av dem alla är ändå aktiebrevet för Société internationale de las photographie des couleurs, se ill. sid. 20. I pastellfärger skildras hur färgfotografiens genius besöker en ateljé där arbete med fotografering och framkallning pågår. Det förhållandet att samtliga utdelningskuponger finns kvar indikerar att företaget kanske inte blev vad man hoppades trots att man i bild åkallade dess främsta Daguerre och Niepce. Men som skönt formgivet aktiebrev från den bästa jugendperioden står sig aktiebrevet väl och kan kanske därför i dag tilldelas ett värde som det med viss trolighet kom att sakna för redan dess första innehavare.

№

ÅBO STADS GAMLA SKEPPS-WARFS

ACTIE-BREF.

Sedan ägande rätten till det i Åbo Stad anlagda, så kallade Stora eller Gamla Skepps Warfvet bestående af gamla gårdarne N:ris 39 67 och 106 i 3:d Nystads Qvarteret samt nya gården N:r 4 i första Qvarteret och tillande Stadsdelen med der befintlige byggnader, werk-stader, inventarier, redskap, förlag och tillhörigheter, ljemwäl de Warfvet tillhöriga å Beckholmen, wid inloppet till Staden uppförda hus och byggnader, jemte öfrige inrättningar, blifvet fördelad i ett Bolag, ändes förma Gamla Warfs Bolaget i Åbo, grundadt å Ett hundrade lika stora och oförändrerliga lotter eller Actier, så hafwa undertecknade, Bolagets närwarande delegare, genom detta Actie bref, rätt försäkra _____ om en Actie eller lott i Bolaget. Denna Actie eller lott som icke får utbrytas, intecknas från det hela skrifves eller genom delning ridarie minskas, medför, emot uppfyllande af de skyldigheter och förbindelser, fastställda Bolags Regler af d 3 Juni innevarande år, närmare stadga och påbjuda, ewärkerlig delaktighet i Bolagets winst och förlust från till en handlandedel, jemte rättighet för innehafwaren att sig allo Bolaget och inrättningen rörande angelägenheter och beslut, med en röst deltaga. Der Bolagsman, träda Arfwingar, Testhas Förwaltare eller Curator, efter skedd anmälan å Bolagets Contoir, sin Bolagsmans stad och ställe, till ägande rätten af detta Actiebref, jemte dermed förenade förmoner och skyldigheter, lika wäl utan annan inskränkthet, än Bolagsreglerne utstaka. Bolagsmän äga om detta Actie-bref sig emellan köp sluta, dock är köparen pligtig derom, inom sålla dagar, på Bolagets Contoir till kännagifwa och säljaren, tills sådant skett för alla förbindelser till Bolaget ansvarig. Upplåter Bolagsman genom köp eller annan afhandling, under hwad namn och beskaffenhet det wara må, detta Actiebref till någon, som förut icke är i Bolaget upptagen, hafwa öfrige Bolagsmän rättighet, att Actiebrefvet medfallna penningar till sig lösa, der sådane wid handeln finnas betingade, i annat fall efter skrifvelse wärderas. Främmande köpare åligger derföre, att inom sålla dagar efter köpets afslutande, detsamma hos Bolagets Styrelse eller Directionen anmäla och köpebrefvet eller afhandlingen, emot gifwande tillika afkomna. Efter sålunda skedd anmälan, är köparen berättigad att sist å trettionde dagen derefter, hwarunder all med Actiebrefvet

Swedish share certificates picture to rather large extent the industrial development and the author discusses the trends and the way the designers and printers have chosen to make the shares authorative — the culmination in these picturesque certificates was reached around 1900. This development was not typical only for Sweden and the author draws also parallells with what happens within this field in outher countries.

SERIE A. No. 9336

AKTIEBREV

i

Kron 4.-
1918

Ingeniör B. I. Rydberg, Lindesberg

som erlagt full betalning för en Stamaktie å Etthundra Kronor,

uti Aktiebolaget Kullager Fabriken SVEA med

Kronor ETT HUNDRA Kronor

varder genom detta aktiebrev tillförsäkrad motsvarande andel i bolagets egendom med de rättigheter och de skyldigheter, som bolagsordningen föreskriver.

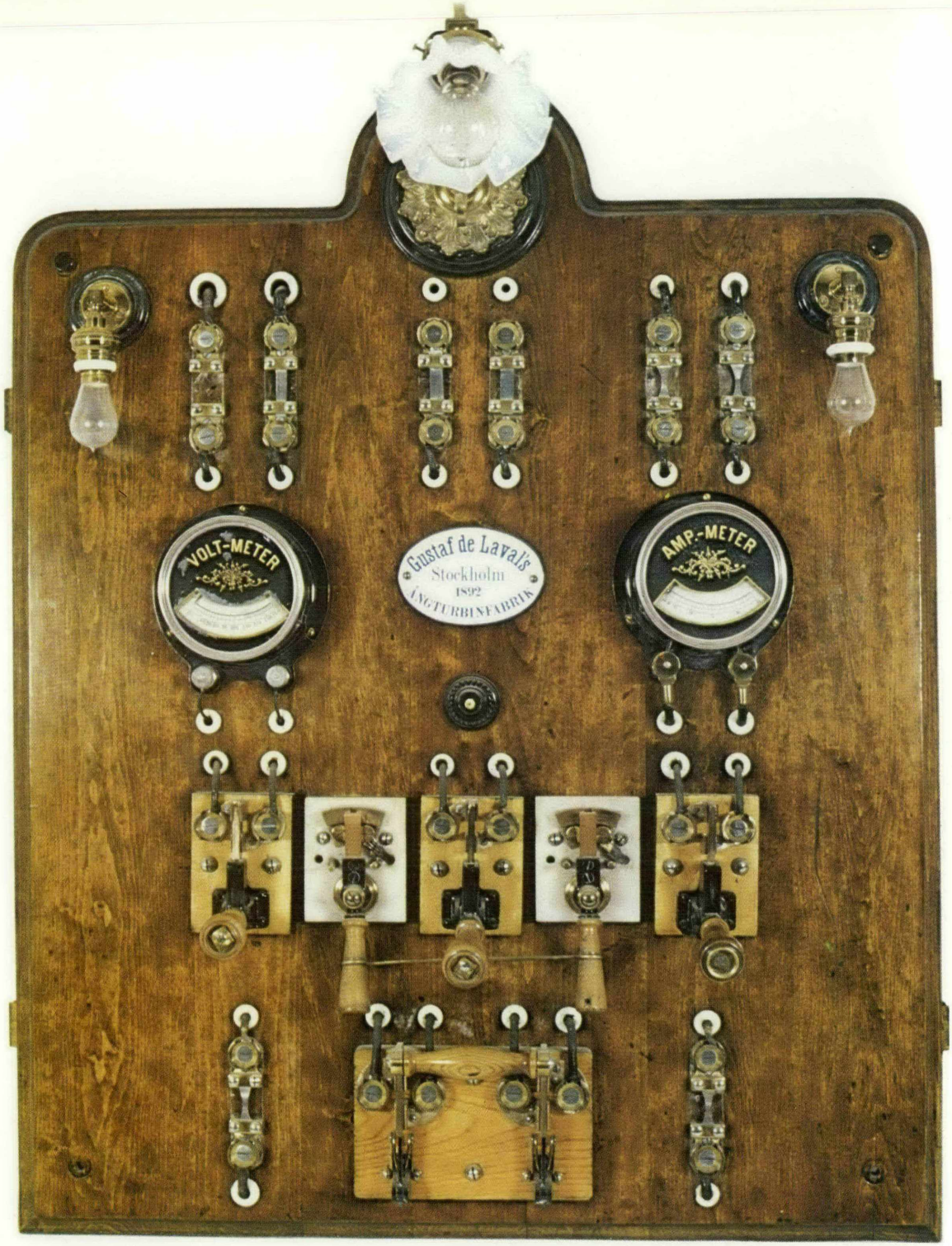
Lindesberg den 1917.

För AKTIEBOLAGET KULLAGERFABRIKEN SVEA:

J. O. Anderson *Birger Rydberg*

Per Lunderoth *A. B. Berwick* *Gustaf Wetz*

Med detta aktiebrev följa tio utdelningskuponger jämte talong.

Manövertavla för elektrisk anläggning levererad av Gustaf de Lavals Ängturbinfabrik till Karolinska Institutet i Stockholm 1892. (Ur Tekniska Museets samlingar).